

A vonat domboldalon fekvő kis falu előtt halad el; a költő, ki a városból jó, ép odaszólna a «lázás, fáradt» utasoknak, hogy siessenek elő, nézzenek ki, mert im itt fenn ez egyszerű házak közt van a «boldogság szigetje»; szava azonban elakad, midőn ép ekkor a váróteremből hat férfi lép ki. «Szánalmas, gondtépte» alakok, kik «némán, csendesén» felszállanak s kik után családjuk könnyek közt tekint, midőn «elszágul» a vonat.

«Nézem a mint a bús csapat
Vissza a falunak halad
És egyre az jár a szivembe:
Milyen a boldogság szigetje,
Ha ez belőle egy darab.»

Ismételjük, hogy ez a vers is inkább mellékes körülmény miatt, epigrammszerű élével hat s nem emelkedik dramatikus vagy plastikus rajzzá. Az utolsó sorban, az utolsó szó «darab» ront valamit még a pointéból is.

Mindent összevéve, Lampérthnek van némi költői erecskéje s ha nem fecsérlené, s irodalmunkat valamivel gazdagítva, s önmagának folytonos nemes gyönyört okozva, szép életet tölthetne. Talán a «maga» dalát is elzenghetné valaha, mely fentartja nevét, most azonban jobb darabjai csak azt bizonyítják, hogy figyelemre méltóbbat alkothatott volna, ha nem iparkodik minden áron verset írni, elnyútt költői phrasisokat összeróva. S ha már meg is ír mindent, költői jegyzőkönyvét kár volt a nyilvánosság elé bocsátania, gyomot a virággal egy csokorba kötve.

H—y. L—s.

The Jewish Encyclopedia. I. kötet, New-York and London, (Funk and Wagnalls Company) 1901.

A XIX. század végső tizedében a legtöbb tudományszakban az a törekvés mutatkozott, hogy az egyes tudományok jelen állása nagy összefoglaló munkákban, encyclopædiákban, szemléltetővé tétessék. Az utolsó évtizedekben a szellem- és a természettudományok majd csaknem minden csoportjában a régibb nézeteket fölforgató fölfedezések olyannyira megváltoztatták az ismeretek képét, közben meg mindig újból s újból föltolakodó hypothesisek oly nyugtalan helyzetbe juttatták a tények megismerését, hogy minden téren

komoly szüksége merült föl annak, hogy a korszakos fölfedezések nyomán haladott fejlődés mai állását, úgy a művelt nagyközönség, mint a tudomány művelőinek érdekében biztos alakban bemutassák.

Ha csak a philologiai tudományokra tekintünk, bátran elmondhatjuk, hogy a görög földön, Babyioniában, Egyiptomban, Indiában eszközölt ásatások eredményei, a papyrusok fölfedezése és tanulmányozása által teljességgel elavulttá vált néhány fejezet abból, a mit a század közepén az ókori történelem- és irodalomtörténetről tanultunk. Üdvös vállalkozás tehát, hogy a nagy monographiák mellett, terjedelmes körök egész tartalmát felölelő összefoglalásokat irnak.

Az ily vállalatoknak kétféle alakja lehetséges: vagy rendszeres, mintegy tankönyvszerű alakban mutatják be a tudomány nagy fejezeteit; vagy pedig az illető tudomány egyes részletei betürendes sorban vonulnak föl. Az első módnak legtökéletesebb mintái — csak a philologiai tudományokról szólva — a Trübner strassburgi könyvkiadócégnél megjelenő, az iráni és ind philologia egész körét kimerítő *Grundrisse*.

A betürendes encyclopædiák közül — a milyent a most nálunk folyamatban levő *Ókori Lexikon* is bemutat — philologiai téren; mindezenetre a legnevezetesebb a Pauly-Wissowa-féle *Real-Encyclopädie* új kiadása. Úgyszintén a bibliai tudomány körében mely eddig is, mindenféle nyelven nagyon jól volt ellátva ily segédmunkákkal, újabb encyclopædiai összefoglalás van készülöben betürendes alakban. A ki előtt nem ismeretlen, hogy az utolsó három évtizedben a kritikai belátás haladása mily fölforgató hatással járt azon nézetekre, a melyeket egészen a hetvenes évekig a biblia compositiójának kérdéseiről ápolunk; vagy a ki tekintetbe veszi azon tényt, hogy a babylon-assyriai földön napfényre jutott ásatási eredmények mennyire módosították a bibliai történet és ethnographia képét; meg a vallásfejlődés történetében érvényre jutott nagy szempontok mennyire megváltoztatták ismereteinket a régi héber vallásról: teljességgel méltatni fogja, hogy az ismeretek e gyökeres átváltozása, midőn, legalább a nagy kérdések tekintetében, évtizedes lázas mozgalom után látszólag valamelyes nyugvópontra érkezett, újabb codificatiót igényel. Ilyent Angolországban a most Cheyne és Black szerkesztésében folyamatban levő *Encyclopaedia Biblica* (London, Adam and Charles Blacknál, 1899 óta; eddig A—K betűk 2 kötetben) tűzött ki célul. Ez is betürendes encyclopædia, a mely azon előnnyel jár, hogy minden egyes részletes kérdés földolgo-

zása külön-külön a legilletékesebb földolgozók kezébe kerül, sok esetben épen azokéba, kiknek személyes tanulmányai az illető ponton a tudomány legújabb álláspontjának valódi tényezői is voltak.

A bibliai korszak után következő zsidó irodalom és történet tágas mezején a huszas évek óta méhszorgalommal folyt a tudósok kutatása, mely a modern tudományban mindenképen számottevő, nagyon tekintélyes irodalmat teremtett meg. Ez ismereteknek nemcsak a zsidók történetének szempontjából van nagy fontossága; hanem azon benső érintkezésnél fogva is, melyben a történelem és irodalom egyéb köreihez állanak, a historiai ismeret számos fejezete alig lehet el nélkülök. Hogy csak egy példát említsünk: nincsen keresztyén theologus, a ki kételkednék abban, hogy mily fontosak a talmudi irodalom kutatásának részletei és eredményei az Ujtestamentomi kortörténetre, a keresztyénség keletkezésének tudományos ismeretére nézve; nem is szólva azon rengeteg tanulságról, melyet az ókori történet, az archæologia, az általános művelődéstörténet, a középkori philosophia története stb. a zsidó irodalomból merít.

Könnyen érthető, hogy a tudomány e részébe is mély barázdákat szántottak azon meglepő fölfedezések, melyek a legutolsó időben távol keleten napfényre kerültek. Ott van a *Sirákh könyve* héber eredetije egy jó részének fölfedezése; ott vannak az Ó-Kairo egyik régi zsinagógájának rejtekéből Európába került fontosnál fontosabb arab és zsidó okiratok, melyek az irodalom számos hézagát kitöltik és melyeknek kibetűzése néhány század zsidó irodalomtörténetét új alapra helyezi.

A tudományos ismeret ez újabb fordulata egy merészen vállalkozó amerikai kiadó-társulatban hosszú előkészülés után, — melynek lelke és mozgató ereje Singer Izidor, Amerikában megtelepedett bécsi író — azt a tervet érlelte meg, hogy a tudományos kritika és a műveltség minden igényének megfelelő zsidó tudományos encyclopædiát teremtsen meg, még pedig oly terjedelemben, mely a legtökéletesebb e fajta munkákkal vetélkedhetik. Előzője alig volt e téren; mert a Hamburger-től kiadott *Real-Encyclopädie für Bibel und Talmud* (a pótfüzetekkel együtt 3 kötet) vajmi kezdetleges és a tudomány mai állásáról tekintve kielégítőnek nem nevezhető kísérlet volt.

A *Jewish Encyclopedia* 12 kötetre van tervezve; a néhány hónappal ezelőtt megjelent első kötet, mely *Aach — Apocalyptic Literature* czikkeket 685 sűrűn nyomtatott kéthasábos lapon fog-

lalja magában, megbízható mutatóványul szolgálhat a munka értékéről és szelleméről, azon körről, melyre terjeszkedik. Azt látjuk, hogy a bibliai irodalomtól kezdve egészen a zsidóság legújabb korszakáig minden philologiai, történelmi, irodalom-, egyház- és művelődéstörténeti, jogtudományi, statisztikai, életrajzi, stb. részletre kiterjed, mely a zsidósággal akár szoros, vagy akár csak laza kapcsolatban van.

Nagy figyelemmel műveli az archæologiai és műtörténeti ismereteket; e cikkek nagyon gondos szöveggépekkel és műmellékletekkel vannak megvilágítva. A zsidósággal és ennek tudományával az ókortól kezdve egészen a legújabb korig személyes vagy tárgyi tekintetben kapcsolatos minden írónak ismerteti működését és e körben nem szorítkozik csupán csak a felekezetből való írókra. A zsidóság történeteit és állapotait minden országban és minden nevezetesebb helységben kimerítő módon adja elő. A lehető leg tárgyilagosabb és a kritika minden igényeinek eleget tevő módon számos cikkben szól a zsidók egyházi és családi intézményeiről és azok fejlődéséről; vallásos hagyományairól, mondáiról, folklore-járól. Az egyházi dolgok körében a legérdekesebb cikkek közé tartoznak azok, melyekben a nevezetesebb zsinagógai imák dallamai kóták kíséretében vannak bemutatva. Nem helyezhetünk elég súlyt a munka irodalomtörténeti részeire. Itt legelőször van kimerítő cikkekben összefoglalva a bibliától kezdve a zsidó irodalomtörténet minden egyes kérdése. Nagyon fontosak e körben az *apokryph* és a hellenistikus irodalomra vonatkozó értekezések. E tárgyakra nézve a legújabb fölfedezések sok tekintetben egészen új eredményekre vezettek, melyek e munkában legelőször vannak rendszeres alakban földolgozva. Valódi mintául szolgálhat az e fajta földolgozásra nézve az előttünk fekvő kötet utolsó cikke, mely (a 669—685. lapokra terjedő) lezáró átnézetet ad az apokalyptikus irodalom sok tekintetben ágas-bogas kérdéseiről. E cikke valóságos monographia-számba megy. Az apróbb cikkek mellett bővében van a munka egyébként is a kimerítő monographiáknak; e tekintetben elég az *Africa* vagy az *Angelology* cikkeket kiemelni.

A zsidó encyclopædia tárgya ugyan felekezeti vonatkozással bír; de azért még sem mondható felekezeti könyvnek. Tárgyát nem apologetikus, hanem történelmi szempontból nyújtja elénk. Munkatársai közt sem csupán zsidó tudósok, (kik között ott találjuk hazánk jeles szakembereit is), hanem a cikkek természete szerint a legilletékesebb szakférfiak bármely felekezetből; nagy szám-

mal látjuk közöttük Európa és Amerika kiváló keresztyén theologusait és egyháztörténetirőit.

Még nagy, az óriási méretekben tervezett munka költségei szempontjából, talán göröngyös útat kell monumentalis vállalat főszerkesztőjének és kiadóinak bejárniok, míg e eszméjüket az utolsó betűig valóvá teszik. Még 11 fényes kiállítás, képes mellékletekben bővelkedő kötet kiadása hárul rájuk. Mindenképen kíváncsús, hogy e sok tekintetben hízagpótló és kisegítő encyclopædia fönnakadás nélkül tegye meg nehéz, de jutalmazó útját. 27.

Gabriel de Mun: Deux Ambassadeurs à Constantinople. 1604—1610. Paris. Librairie Plon. 1902.

De Mun oda írhatta volna még könyve címéhez e magyarázatot: Adalék az európai diplomácia történetéhez és Adalék némely újabbkori francia pártok angolgyűlöletének ismeretéhez.

A történet, melyet a szerző elbeszél, magában véve elég érdekes, csak hogy De Mun a kelleténél nagyobb jelentőséget tulajdonít neki és a mi még nagyobb hiba, nem is a kellő tárgyilagossággal adja elő. A könyv tárgya röviden a következő: Glover Tamás és Jean de Gontant-Biron, baron de Salignac Anglia és Franciaország követei I. Jakab és IV. Henrik korában nem jó egyetértésben éltek a török fővárosban. Erzsébet királyné az angol tengeri kereskedelemre nézve igen kedvező szerződést kötött a portával még 1579-ben, a mi a francia kormányt nagyon bosszantotta. Salignac szerette volna a francia lobogó számára kivívni az elsőséget a török kikötőkben. Glover ellenben az angol becsületet és az angol érdeket védelmezte. A tárgyi ellentétet személyes surlódások is fokozták.

A harcznak egyezmény lett a vége. Ebben Salignac elismerte, hogy Glovernek joga van az angol védelemhez folyamodó hajóktól 2 % illetéket szedni, épen csak a flamandok hajói után járó díjban kell osztozkodnia a francia követtel.

Mind a két követ szívósan küzdött a nemzeti becsületért s a százalékokért. Úgy látszik, hogy Glover többet vesztegetett, Salignac pedig erélylyel és méltósággal harczolt. De Mun nagyon el van ragadtatva Salignactól, IV. Henrik barátjától. Nem győzi eléggé kiemelni a nemes báró nagylelkűségét s királya iránt érzett igaz hűségét. Ellenben Glovert igen kedvezőtlen színben tünteti föl. Pénzsovár, gyáva, ravasz s hazájához is hűtlen embernek rajzolja.